

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

Електронне видання

**ПОСІБНИК
ДЛЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ
з НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ**

**«Європейська конвенція про захист
прав людини і основоположних свобод
та юридична практика»**

Рівень вищої освіти – другий (магістерський) рівень
Ступінь вищої освіти – магістр
Галузь знань – 08 «Право»
Спеціальність – 081 «Право»

**Харків
2020**

Посібник до практичних занять з навчальної дисципліни «Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод та юридична практика» (галузь знань 08 «Право», спеціальність 081 «Право», другий (магістерський) рівень) / О. В. Сердюк, В. М. Стешенко, Ю. І. Усманов / За заг. ред. О. В. Сердюка. Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2020. 46 с.

У к л а д а ч і : СЕРДЮК Олександр Васильович,
 СТЕШЕНКО Володимир Миколайович,
 УСМАНОВ Юрій Ільдарович

ЗАТВЕРДЖЕНО
на засіданні кафедри міжнародного права
(протокол № 1 від 10 вересня 2020 р.)

Відповідальний за випуск: завідувач кафедри Володимир СТЕШЕНКО

ЗМІСТ

Вступ.....	4
1. Практичне заняття № 1.....	5
Тема: Місце Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у європейській системі захисту прав людини	
2. Практичне заняття № 2.....	7
Тема: Контрольний механізм Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у європейській системі захисту прав людини	
3. Практичне заняття № 3.....	10
Тема: Виконання рішень та застосування практики ЄСПЛ	
4. Практичне заняття № 4.....	12
Тема: Заборона катувань (стаття 3)	
5. Практичне заняття № 5.....	17
Тема: Свобода вираження поглядів (стаття 10)	
6. Практичне заняття № 6.....	21
Тема: Право на життя (стаття 2)	
7. Практичне заняття № 7.....	25
Тема: Право на повагу до приватного і сімейного життя, житла і кореспонденції (стаття 8)	
8. Практичне заняття № 8.....	29
Тема: Право на справедливий суд (стаття 6) <i>(1-е заняття з теми)</i>	
9. Практичне заняття № 9.....	32
Тема: Право на справедливий суд (стаття 6) <i>(2-е заняття з теми)</i>	
10. Практичне заняття № 10.....	35
Тема: Заборона дискримінації (стаття 14)	
11. Практичне заняття № 11.....	38
Тема: Захист власності (стаття 1 Першого Протоколу до ЄКПЛ)	
12. Практичне заняття № 12.....	42
Тема: Практикум із підготовки апеляційної/касаційної скарги із використанням практики ЄСПЛ	
13. Практичне заняття № 13.....	44
Тема: Практикум із підготовки індивідуальної скарги до ЄСПЛ	

ВСТУП

Завдання до практичних занять з навчальної дисципліни «Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод та юридична практика» розроблені з метою допомогти студентам ґрунтовно підготуватися до іспиту, отримати найбільш важливі теоретичні і практичні знання з цієї дисципліни. Зокрема, студенти мають засвоїти зміст основних положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. і найбільш важливих протоколів до неї, а також відповідну практику Європейського суду з прав людини (надалі – ЄСПЛ) – контрольного механізму, створеного відповідно до Конвенції.

У результаті опанування навчальної дисципліни «Європейська Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод та юридична практика» студенти повинні:

– **з н а т и** зміст Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод; структуру та юрисдикцію ЄСПЛ; прецедентні рішення ЄСПЛ, а також рішення ЄСПЛ щодо України; порядок застосування норм Конвенції та рішень ЄСПЛ у національних правопорядках держав – учасниць Конвенції;

– **у м і т и** правильно тлумачити і застосовувати норми Конвенції; використовувати отримані знання для вирішення професійних завдань, зокрема застосовувати правила прийнятності щодо заяв до ЄСПЛ, аргументувати власну правову позицію посиланнями на прецедентні рішення ЄСПЛ, а також використовувати набуті знання для забезпечення ефективного виконання рішень ЄСПЛ в Україні.

З усіх питань щодо підготовки до іспиту студентам рекомендується звертатися на кафедру.

Практичне заняття № 1

Тема:

Місце Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у європейській системі захисту прав людини

Питання для обговорення:

1. Загальна характеристика європейської системи захисту прав людини: Рада Європи та Європейський Союз.
2. Співвідношення ЄКПЛ та інших договорів Ради Європи у сфері захисту прав людини. Статутний характер Конвенції.
3. Конвенція як базовий міжнародний договір системи захисту прав людини:
 - 3.1. Історія створення та еволюція Конвенції.
 - 3.2. Природа Конвенції та її особливості як регіонального міжнародного договору.
 - 3.3. Структура Конвенції.
 - 3.4. Каталог прав людини (порівняння з аналогічними універсальними та регіональними договорами).
4. Місце Конвенції в національному правопорядку України та інших європейських держав.

Література:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
2. Теорія та практика застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: компендіум / [О. В. Сердюк, Ю. В. Щокін, І. В. Яковюк та ін.]; за заг. ред. О. В. Сердюка, І. В. Яковюка. 2-ге вид., допов. Харків: Право, 2019. 404 с.

3. Шевчук С. В. Порівняльне прецедентне право з прав людини. Київ: Реферат, 2002. 344 с.
4. МакБрайд Дж. Принципи, що визначають тлумачення та застосування Європейської конвенції з прав людини / Центр суддівських студій: міжнародний фонд. URL: <http://www.judges.org.ua/seminar21-1.htm>
5. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 р. № 3477-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>
6. Про застосування судами міжнародних договорів України при здійсненні правосуддя: Постанова Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ від 19.12.2014 р. № 13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013740-14#Text>
7. Дудаш Т. І. Практика Європейського суду з прав людини: навч.-практ. посіб. Київ: Алерта, 2013. 368 с.
8. Сальвіа М. Прецеденты Европейского Суда по правам человека. Руководящие принципы судебной практики, относящейся к Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод. Судебная практика с 1960 по 2002 г. Санкт-Петербург: Издательство «Юридический центр Пресс», 2004. 1072 с.
9. Трагнюк О. Я. Принцип субсидіарності за Європейською конвенцією про захист прав і основних свобод людини 1950 р. *Право України*. 2003. № 1. С. 25–29.
10. Harris D. J. Law of the European Convention on Human Rights / D. J. Harris, M. O'Boyle, C. Warbrick. 3-d ed-n. Oxford: Oxford University Press, 2014. 1080 p.
11. Регламент Европейского суда по правам человека. Совет Европы Страсбург. 2016. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Rules_Court_rus.pdf

Практичне заняття № 2

Тема:

Контрольний механізм Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у європейській системі захисту прав людини

Питання для обговорення:

1. Загальна характеристика контрольного механізму Конвенції: принципи, інститути та процедури.
2. Європейський суд з прав людини:
 - 2.1. Склад ЄСПЛ.
 - 2.2. Юрисдикція ЄСПЛ.
 - 2.3. Правила заповнення скарги.
 - 2.4. Процедура проходження скарги.
3. Критерії прийнятності заяв:
 - 3.1. Юрисдикційні критерії.
 - 3.2. Процесуальні критерії.
 - 3.3. Змістовні критерії.
4. Методи тлумачення Конвенції .

Завдання:

Ознайомтесь з *Рішенням у справі Олександр Волков проти України* від 9 січня 2013 р. і дайте відповіді на такі питання:

- 1) Які критерії використав ЄСПЛ при визначенні прийнятності цієї заяви.
- 2) Визначте основні стадії розгляду ЄСПЛ цієї справи.
- 3) Складіть перелік понять, щодо яких суд застосовує принцип автономного тлумачення.

4) Знайдіть релевантні поняття національного законодавства та прокоментуйте значення тлумачень ЄСПЛ для правозастосовної практики українських судів.

Література:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

2. Теорія та практика застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: компендіум / [О. В. Сердюк, Ю. В. Щокін, І. В. Яковюк та ін.]; за заг. ред. О. В. Сердюка, І. В. Яковюка. 2-ге вид., допов. Харків: Право, 2019. 404 с.

3. Шевчук С. В. Порівняльне прецедентне право з прав людини. Київ: Реферат, 2002. 344 с.

4. МакБрайд Дж. Принципи, що визначають тлумачення та застосування Європейської конвенції з прав людини / Центр суддівських студій: міжнародний фонд. URL: <http://www.judges.org.ua/seminar21-1.htm>

5. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 р. № 3477-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>

6. Про застосування судами міжнародних договорів України при здійсненні правосуддя: Постанова Вищого спеціалізованого суду від 19.12.2014 р. № 13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013740-14#Text>

7. Дудаш Т. І. Практика Європейського суду з прав людини: навч.-практ. посіб. Київ: Алерта, 2013. 368 с.

8. Сальвіа М. Прецеденты Европейского Суда по правам человека. Руководящие принципы судебной практики, относящейся к Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод. Судебная практика с 1960 по 2002 г. Санкт-Петербург: Издательство «Юридический центр Пресс», 2004. 1072 с.

9. Трагнюк О. Я. Принцип субсидіарності за Європейською конвенцією про захист прав і основних свобод людини 1950 р. *Право України*. 2003. № 1. С. 25–29.

10. Harris D. J. *Law of the European Convention on Human Rights* / D. J. Harris, M. O'Boyle, C. Warbrick. 3-d ed-n. Oxford: Oxford University Press, 2014. 1080 p.

11. Регламент Європейського суду по правам человека. Совет Европы Страсбург. 2016. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Rules_Court_rus.pdf

12. Практичний посібник щодо прийнятності заяв. Рада Європи / Європейський суд з прав людини. Страсбург, 2014. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Admissibility_guide_UKR.pdf

13. Нотатка для заповнення формуляру заяви. Рада Європи. 2018. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Application_Notes_UKR.pdf

14. Формуляр заяви до ЄСПЛ / ECHR Application form. URL: <https://echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=applicants/forms&c=>

15. *Рішення у справі Олександр Волков проти України* від 9 січня 2013 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_947#Text

Практичне заняття № 3

Тема:

Виконання рішень та застосування практики ЄСПЛ

Питання для обговорення:

1. Типологія рішень ЄСПЛ.
2. Провідні та «пілотні рішення» ЄСПЛ.
3. Загальна характеристика виконання рішень ЄСПЛ в Україні:
 - 3.1. Інститути та нормативно-правове регулювання процедури виконання.
 - 3.2. Поняття «справедлива сатисфакція».
 - 3.3. Заходи індивідуального характеру.
 - 3.4. Заходи загального характеру
4. Контрольні повноваження Комітету Міністрів Ради Європи.
5. Практика ЄСПЛ як джерело права в Україні: умови та обмеження застосування.

Література:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
2. Теорія та практика застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: компендіум / [О. В. Сердюк, Ю. В. Щокін, І. В. Яковюк та ін.]; за заг. ред. О. В. Сердюка, І. В. Яковюка. 2-ге вид., допов. Харків: Право, 2019. 404 с.
3. Аббакумова Д. В. Комітет Міністрів Ради Європи: міжнародно-правова природа та повноваження: монографія. Харків: Право, 2016. 256 с.
4. Шевчук С. В. Порівняльне прецедентне право з прав людини. Київ: Реферат, 2002. 344 с.

5. МакБрайд Дж. Принципи, що визначають тлумачення та застосування Європейської конвенції з прав людини / Центр суддівських студій: міжнародний фонд. URL: <http://www.judges.org.ua/seminar21-1.htm>

6. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 р. № 3477-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>

7. Про застосування судами міжнародних договорів України при здійсненні правосуддя: Постанова Вищого спеціалізованого суду від 19.12.2014 р. № 13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013740-14#Text>

8. Дудаш Т.І. Практика Європейського суду з прав людини: навч.-практ. посіб. Київ: Алерта, 2013. 368 с.

9. Сальвіа М. Прецеденты Европейского Суда по правам человека. Руководящие принципы судебной практики, относящейся к Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод. Судебная практика с 1960 по 2002 г. Санкт-Петербург: Издательство «Юридический центр Пресс», 2004. 1072 с.

10. Трагнюк О. Я. Принцип субсидіарності за Європейською конвенцією про захист прав і основних свобод людини 1950 р. *Право України*. 2003. № 1. С. 25–29.

11. Harris D. J. Law of the European Convention on Human Rights / D. J. Harris, M. O'Boyle, C. Warbrick. 3-d ed-n. Oxford: Oxford University Press, 2014. 1080 p.

12. Регламент Европейского суда по правам человека. Совет Европы Страсбург. 2016. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Rules_Court_rus.pdf

13. Практичний посібник щодо прийнятності заяв. Рада Європи / Європейський суд з прав людини. Страсбург, 2014. URL: https://echr.coe.int/Documents/Admissibility_guide_UKR.pdf

Практичне заняття № 4

Тема: Заборона катувань (стаття 3)

Питання для обговорення:

1. Людська гідність і катування. Абсолютний характер заборони катувань та інших нелюдських та таких, що принижують гідність видів поведження та покарання.

2. Види неналежного поведження та покарання, що заборонені статтею 3 Конвенції та критерії їх розмежування. Поняття мінімального рівня жорстокості.

3. Тягар та стандарти доказування у справах про заборону катувань.

4. Відповідальність держави. Негативні зобов'язання, позитивні зобов'язання. Процедурні зобов'язання.

5. Найбільш типові ситуації за яких здійснюються порушення статті 3 Конвенції: утримання під вартою; висилання та екстрадиція, пов'язані із ризиком жорсткого поведження в іншій країні; очікування смертної кари; лікування психічнохворих та ін.

6. Європейський комітет із запобігання тортур, нелюдського та такого, що принижує гідність поведження чи покарання: компетенція, структура та система інспекцій.

Завдання:

1. Матеріально-правовий аспект статті 3 Конвенції.

1.1. Ознайомтеся з рішеннями ЄСПЛ стосовно заборони катувань та інших видів неналежного поведження:

Тайрер проти Сполученого Королівства від 25 квітня 1978 р.;

Селмуні проти Франції від 28 липня 1999 р.;

Невмержицький проти України від 5 квітня 2005 р.;

Белоусов проти України від 7 листопада 2013 р.;

Сукачов проти України від 30 січня 2020 р.

1.2. Дайте відповіді на такі питання:

1) Назвіть основні ознаки поняття «катування», розроблені у практиці ЄСПЛ.

2) Що означає досягнення «мінімального рівню жорстокості»?

3) Чи мають значення для визнання порушення статті 3 Конвенції особистісні якості жертви?

4) Назвіть основні ознаки поняття «нелюдського поводження» та «нелюдського покарання», розроблені у практиці ЄСПЛ.

5) Назвіть основні ознаки поняття «принижуючого гідність поводження чи покарання», розроблені у практиці ЄСПЛ.

2. Процесуальний аспект статті 3 Конвенції.

2.1. Ознайомтеся з *Рішенням у справі Каверзін проти України* від 15 травня 2012 р. і дайте відповідь на такі питання:

1) Чому ЄСПЛ надав цьому рішенням фактичний статус пілотного?

2) Які позитивні зобов'язання має Україна відповідно до статті 3 ЄКПЛ?

3) Які критерії використав Суд для визначення наявності порушення вимоги «ефективного розслідування» скарг на неналежне поводження?

4) Які системні проблеми правоохоронної діяльності в Україні виявив ЄСПЛ?

5) Який вплив мало це Рішення на правові реформи в Україні?

2.1. Ознайомтеся з *Рішенням у справі Сукачов проти України* від 30 січня 2020 р. і дайте відповідь на такі питання:

1) Чому ЄСПЛ надав цьому рішенням статус пілотного?

2) Які позитивні зобов'язання має Україна відповідно до статті 3 ЄКПЛ?

3) Які системні проблеми в Україні виявив ЄСПЛ?

4) В який спосіб може виконуватись це рішення?

3. Кейси (cases) для аналізу:

3.1. 25 березня 2014 р. 10 шукачів притулку тамільської національності зі Шрі-Ланки були примусово повернуті до країни походження. Всі 10 шукачів притулку зареєструвались та мали документи від київського офісу УВКБ ООН про те, що вони є шукачами притулку в Україні. Шестеро з них подали заяви до української влади про надання їм статусу біженців.

Чи містить дана ситуація ознаки порушення вимог статті 3 ЄКПЛ? Наведіть прецеденти з практики ЄСПЛ, що підтверджують ваші висновки.

3.2. До ЄСПЛ звернулася Світлана А., яка скаржилася на значне погіршення здоров'я, що дорівнює жорсткому поводженню та суперечить статті 3 Конвенції, оскільки поблизу її будинку розташовано підприємство хімічної промисловості, яке здійснює викиди небезпечних речовин, створює сильний шум, у зв'язку із чим в неї виникли хронічні хвороби, що потребують великих витрат на лікування. Звернення Світлани А. до органів місцевої влади та оскарження їх бездіяльності у судовому порядку були безрезультатними.

Чи містить дана ситуація ознаки порушення вимог статті 3 ЄКПЛ? Наведіть прецеденти з практики ЄСПЛ, що підтверджують ваші висновки.

Література:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

2. Теорія та практика застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: компендіум / [О. В. Сердюк, Ю. В. Щокін, І. В.

Яковюк та ін.]; за заг. ред. О. В. Сердюка, І. В. Яковюка. 2-ге вид., допов. Харків: Право, 2019. 404 с.

3. Фулей Т. І. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя: наук.-метод. посібник для суддів. 2-ге вид. випр., допов. Київ, 2015. С. 93–107.

4. Буткевич В. Г. Особливості з'ясування правового змісту ст. 3 ЄКПЛ та застосування основних стандартів // Європейський суд з прав людини. Судова практика. Збірник. 2011. № 1. С. 791–836.

5. Шевчук С. В. Коментар до рішень Європейського суду з прав людини, які прийняті щодо України у 2010 році зі статті 3 ЄКПЛ // Європейський суд з прав людини. Судова практика. Збірник. 2011. № 1. С. 836–847.

6. Мардох Дж. Боротьба з жорстоким поведженням і безкарністю та ефективне розслідування жорстокого поведження. Доповідь по Україні. Київ: К.І.С., 2010. 108 с.

7. Узагальнення практики застосування судами загальної юрисдикції першої та апеляційної інстанцій при здійсненні судочинства у кримінальних справах статей 3, 5, 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року за 2011 – перше півріччя 2012 року: схвалено нарадою суддів судової палати у кримінальних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ 12 червня 2013 р. (протокол № 19 від 12 червня 2013 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0001740-13#Text>

8. *Case of Tyrer v. The United Kingdom* (25 April 1978). URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-57587%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57587%22]})

9. *Case of Selmouni v. France* (28 July 1999). URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-58287%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-58287%22]})

10. Рішення у справі Невмержицький проти України від 5 квітня 2005 р. URL: <file:///C:/Users/User/Downloads/CASE%20OF%20NEVMERZHITSKY%20v.%2>

[OUKRAINE%20-](#)

[%20\[Ukrainian%20Translation\]%20by%20OSCE%20Ukraine.pdf](#)

11. *Рішення у справі Белоусов проти України* від 7 листопада 2013 р.

URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_989#Text

12. *Рішення у справі Сукачов проти України* від 30 січня 2020 р. URL:

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_f12#Text

13. *Рішенням у справі Каверзін проти України* від 15 травня 2012 р.

URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_851#Text

Практичне заняття № 5

Тема:

Свобода вираження поглядів (стаття 10)

Питання для обговорення:

1. Зміст та сфера застосування стаття 10 ЄКПЛ.
2. Тлумачення ЄСПЛ понять «погляди» та «вираження поглядів».
3. Умови правомірності обмеження свободи вираження.
4. Законність як критерій правомірності втручання у свободу вираження.
5. Поняття «легітимна мета» втручання (обмеження).
6. Критерій «необхідність у демократичному суспільстві». Пропорційність втручання (обмеження).
7. Розрізнення суджень про факти та оціночних суджень.
8. Особливості застосування статті 10 щодо ЗМІ.

Завдання:

1. Ознайомтесь з *Рішенням у справі Швидка проти України* від 30 жовтня 2014 р. і дайте відповідь на такі питання:
 - 1) Чи була б заява пані Швидкої визнана ЄСПЛ прийнятною за умови відсутності її посилення в національних судах та адміністративних органах на порушення прав, що гарантовані Конвенцією?
 - 2) Які аргументи використав ЄСПЛ для визначення «законності» обмеження права заявниці?
 - 3) Наведіть приклади інших форм вираження поглядів, що були можливі у контексті ситуації даної справи, і які також підлягають захисту на підставі Конвенції?

4) За наявності яких умов дії органів влади по притягненню заявниці до відповідальності не були б визнані порушенням її прав («змоделуйте рішення суду»).

2. Ознайомтесь з *Рішенням у справі Ляшко проти України* від 10 серпня 2006 р. і дайте відповідь на такі питання:

1) Поясніть відмінність між твердженнями про факти та оціночними судженнями.

2) Знайдіть релевантні поняття національного законодавства та прокоментуйте значення тлумачень ЄСПЛ для правозастосовної практики українських судів.

3) Які аргументи використав суд для спростування позиції Уряду про відсутність у заявника статусу «потерпілого»?

4) За яких умов журналіст може використовувати такі форми вираження поглядів, що можуть сприйматись як образливі чи провокативні?

5) Прокоментуйте позицію ЄСПЛ щодо обов'язку ЗМІ поширювати інформацію у спосіб, що є «сумісним з їх обов'язком та відповідальністю».

6) У який спосіб ЄСПЛ обґрунтовує баланс між необхідністю підтримання громадської довіри до державних службовців та існуванням їх «більшої відкритості для критики ніж у пересічних громадян»?

7) Виходячи з позицій ЄСПЛ чи відповідає критеріям «законності» та «наявності легітимної мети» притягнення журналіста до кримінальної відповідальності за наклеп, якщо ним оприлюднено матеріали журналістського розслідування щодо зловживань керівника прокуратури?

8) Як суд тлумачить поняття «фактичні підстави оціночного судження» і яке значення цей термін має для правової оцінки ситуації?

9) Поясніть термін «охолоджувальний ефект». Які дії органів влади щодо ЗМІ та журналістів можуть мати «охолоджувальний ефект»?

3. Громадянин України Е. у 2012 році подав до ЄСПЛ заяву, основні положення якої зводяться до такого:

«Громадянин Е є журналістом та видавцем тижневика «Факти» У квітні 2010 року судом було винесено рішення про заборону продажу чи іншого розповсюдження тиражу чергового видання, де було розміщено фотографії особистих нотаток судді одного з вищих спеціалізованих судів, які він робив під час підготовки до засідання парламентського комітету.

Е. у своїй заяві до ЄСПЛ стверджував, що вказане судове рішення є порушенням його свободи вираження поглядів».

Дайте оцінку цієї ситуації за критеріями статті 10 Конвенції «Свобода вираження поглядів».

4. Громадянин Туреччини Z. у 2009 році подав до ЄСПЛ заяву, основні положення якої зводяться до такого:

«Z. є професором права. У квітні 2007 року у спеціалізованому науковому журналі (тираж 500 примірників) він опублікував статтю, в якій дав виключно критичну оцінку правових позицій трьох суддів Конституційного суду, які вони оприлюднили під час судового розгляду справи про заборону діяльності однієї з політичних партій. Судді подали позов до відповідного національного суду, звинувачуючи професора Z. у наклепі. Зокрема, вони посилались на те, що стаття 10 Конвенції передбачає особливий захист «авторитету суду». Суд визнав, що дії Z. зашкодили репутації суддів і притягнув його до відповідальності.

Z. у своїй заяві до ЄСПЛ стверджував, що вказане судове рішення є порушенням його свободи вираження поглядів».

Дайте оцінку цієї ситуації за критеріями статті 10 Конвенції «Свобода вираження поглядів».

Література:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
2. Теорія та практика застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: компендіум / [О. В. Сердюк, Ю. В. Щокін, І. В. Яковюк та ін.]; за заг. ред. О. В. Сердюка, І. В. Яковюка. 2-ге вид., допов. Харків: Право, 2019. 404 с.
3. *Рішення у справі Швидка проти України* від 30 жовтня 2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a40#Text
4. *Рішення у справі Ляшко проти України* від 10 серпня 2006 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_275#Text
5. Protection on Reputation. Factsheet. ECtHR. Dec. 2015. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/FS_Reputation_ENG.pdf
6. Про інформацію: Закон України від 02.11.1992 р. № 2657 IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/2657-12#Text>
7. Про застосування судами міжнародних договорів України при здійсненні правосуддя: Постанова Вищого спеціалізованого суду від 19.12.2014 р. № 13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013740-14#Text>
8. Дудаш Т. І. Практика Європейського суду з прав людини: навч.-практ. посіб. Київ: Алерта, 2013. 368 с.
9. Сальвіа М. Прецеденты Европейского Суда по правам человека. Руководящие принципы судебной практики, относящейся к Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод. Судебная практика с 1960 по 2002 г. Санкт-Петербург: Издательство «Юридический центр Пресс», 2004. 1072 с.
10. Harris D. J. Law of the European Convention on Human Rights / D. J. Harris, M. O'Boyle, C. Warbrick. 3-d ed-n. Oxford: Oxford University Press, 2014. 1080 p.

Практичне заняття № 6

Тема:

Право на життя (стаття 2)

Питання для обговорення:

1. Зміст та сфера застосування статті ЄКПЛ. Особливості взаємодії з іншими правами людини.
2. Проблема відступу від зобов'язань за статтею 2 під час надзвичайної ситуації. Поняття «смерть внаслідок правомірних військових дій».
3. Проблема смертної кари. Протоколи № 6 та № 15.
4. Види зобов'язань держави відповідно до статті 2 і практики ЄСПЛ.
5. Розрізнення матеріально-правового та процесуального аспектів права на життя у практиці ЄСПЛ.
6. Тлумачення ЄСПЛ ознак «ефективного розслідування смерті».
7. Критерії визначення «абсолютно необхідного застосування сили» (частина 2 статті 2).
8. Окремі ситуації застосування статті 2: проблема прав людського ембріону («початок життя»); евтаназія («право на смерть»); право на життя у контексті виконання екстрадиції.

Завдання:

1. Ознайомтесь з *Рішенням у справі Арская проти України* від 5 грудня 2013 р. і дайте відповідь на такі питання:
 - 1) В чому специфіка застосування статті 2 у сфері охорони здоров'я?
 - 2) Як ЄСПЛ тлумачить вираз «право на життя захищене законом»?
 - 3) Як ЄСПЛ пояснює зв'язок права на життя і права на приватність?
 - 4) Як ЄСПЛ тлумачить процесуальні обов'язки держави?
 - 5) Знайдіть приклад застосування ефективного тлумачення Конвенції у цьому рішенні.

2. Ознайомтесь з *Рішенням у справі Горовенки та Бугара проти України* від 10 січня 2012 р. і дайте відповідь на такі питання:

- 1) Поясніть матеріально-правовий аспект статті 2 у цьому рішенні.
- 2) Як ЄСПЛ тлумачить позитивні обов'язки держави у сфері правоохоронної діяльності?

3. Ознайомтесь з *Рішенням у справі Валерій Фуклев проти України* від 16 квітня 2014 р. і поясніть процесуальний аспект статті 2 у цьому рішенні.

4. Ознайомтесь з *Рішенням у справі Андрєєва проти України* від 29 січня 2020 р. і поясніть співвідношення процесуального та матеріального аспектів статті 2 у цьому рішенні.

5. Ознайомтесь з *Рішенням у справі Тучін та Тучіна проти України* від 26 травня 2016 р. та з *Рішенням у справі Холодков та Холодкова проти України* від 7 травня 2015 р. і дайте відповідь на такі питання:

- 1) Які ознаки ефективного та належного розслідування визначаються у цих рішеннях?
- 2) Чому в цих рішеннях ЄСПЛ не проводить оцінку ситуації за критеріями статті 6 «Право на справедливий суд»?

Додаткове завдання:

Ознайомтесь з *Ухвалою про неприйнятність Чарльз Гард та інші проти Великої Британії* від 27 червня 2017 р. і дайте відповідь на такі питання:

- 1) Чи містить ухвала про неприйнятність тлумачення статті 2?
- 2) Як ЄСПЛ взаємодіє із Конвенцією Ради Європи про права людини у контексті біології та медицини?

Література:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
2. Теорія та практика застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: компендіум / [О. В. Сердюк, Ю. В. Щокін, І. В. Яковюк та ін.]; за заг. ред. О. В. Сердюка, І. В. Яковюка. 2-ге вид., допов. Харків: Право, 2019. 404 с.
3. Рішення у справі *Арская проти України* від 5 грудня 2013 р. URL: <https://minjust.gov.ua/m/stisli-vikladi-rishen-za-alfavitom>
4. Рішення у справі *Горовенки та Бугара проти України* від 12 січня 2012 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_895#Text
5. Рішення у справі *Валерій Фуклев проти України* від 16 квітня 2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a05#Text
6. Рішення у справі *Андрєєва проти України* від 29 січня 2019 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_d04#Text
7. Рішення у справі *Тучін та Тучіна проти України* від 26 травня 2016 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_b32#Text
8. Рішення у справі *Холодков та Холодкова проти України* від 7 травня 2015 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a66#Text
9. *Charles GARD and Others against the United Kingdom* (3 July 2017). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-175359%22%5D%7D>
10. Про застосування судами міжнародних договорів України при здійсненні правосуддя: Постанова Вищого спеціалізованого суду від 19.12.2014 р. № 13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013740-14#Text>
11. Дудаш Т. І. Практика Європейського суду з прав людини: навч.-практ. посіб. Київ: Алерта, 2013. 368 с.
12. Сальвіа М. Прецеденты Европейского Суда по правам человека. Руководящие принципы судебной практики, относящейся к Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод. Судебная практика с

1960 по 2002 г. Санкт-Петербург: Издательство «Юридический центр Пресс», 2004. 1072 с.

13. Harris D. J. Law of the European Convention on Human Rights / D. J. Harris, M. O'Boyle, C. Warbrick. 3-d ed-n. Oxford: Oxford University Press, 2014. 1080 p.

Практичне заняття № 7

Тема:

Право на повагу до приватного і сімейного життя, житла і кореспонденції (стаття 8)

Питання для обговорення:

1. Зміст та сфера застосування статті 8 ЄКПЛ.
 - 1.1. Автономне тлумачення ЄСПЛ понять «приватне життя», «сімейне життя», «житло», кореспонденція».
 - 1.2. Приватне життя і фізична та психічна цілісність людини: особливості розмежування статті 8 і статті 3 ЄКПЛ.
 - 1.3. Приватне життя і професійна діяльність.
 - 1.4. Відносини, що захищаються як «сімейне життя»; особливості застосування у сфері міграції.
 - 1.5. Право на безпечне навколишнє середовище: екологічні права і стаття 8.
2. Обмеження права на повагу до приватного та сімейного життя, житла та кореспонденції (частина 2 статті 8).
 - 2.1. Форми обмеження права.
 - 2.2. Обов'язок доведення наявності обмеження: проблема доказування.
 - 2.3. 1-й критерій оцінки правомірності обмеження: «законність».
 - 2.4. 2-й критерій оцінки правомірності обмеження: «наявність легітимної мети».
 - 2.5. 3-й критерій оцінки правомірності обмеження: «необхідність у демократичному суспільстві»; принцип пропорційності та баланс прав.
3. Позитивні обов'язки держави.

Завдання:

1. Ознайомтесь з *Рішенням у справі Олександр Волков проти України* від 9 січня 2013 р. і дайте відповідь на такі питання:

1) Наведіть приклад застосування ЄСПЛ «європейського консенсусу» як методу тлумачення Конвенції у цій справі.

2) Як ЄСПЛ обґрунтовує належність професійної діяльності до сфери захисту статті 8.

3) Які ознаки закону враховує ЄСПЛ при застосуванні критерію законності обмеження/втручання?

4) Чому ЄСПЛ у цьому рішенні не розглядає інші критерії оцінки правомірності втручання/обмеження права?

2. Ознайомтесь з *Рішенням у справі Полях та інші проти України* від 17 жовтня 2019 р. і дайте відповідь на такі питання:

1) Як ЄСПЛ обґрунтовує зв'язок права на повагу до приватного життя і заходи із люстрації публічних посадових осіб?

2) В чому полягає відмінність двох аспектів права на приватність: заснований на наслідках і заснований на підставах?

3) Як у цій справі ЄСПЛ оцінює законність люстрації?

4) Як ЄСПЛ тлумачить загальний принцип легітимності цілей люстраційних заходів?

5) Які аргументи ЄСПЛ використовує для розкриття змісту критерію «необхідність у демократичному суспільстві»?

3. Ознайомтесь з *Рішенням у справі Бондар проти України* від 17 грудня 2019 р. і поясніть визначений цьому рішенні позитивний обов'язок держави.

4. Ознайомтесь з *Рішенням у справі Мамчур проти України* від 16 липня 2015 р. і дайте відповідь на такі питання:

- 1) Чи виникають позитивні обов'язки держави у випадку спору батьків щодо спілкування та проживання дитини?
- 2) Як у цій справі ЄСПЛ застосовує концепцію «найкращих інтересів дитини»?
- 3) Чому у цій справі ЄСПЛ не розглядав скаргу на дискримінаційний підхід (порушення статті 14 у поєднанні зі статтею 8)?

Література:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
2. Теорія та практика застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: компендіум / [О. В. Сердюк, Ю. В. Щокін, І. В. Яковюк та ін.]; за заг. ред. О. В. Сердюка, І. В. Яковюка. 2-ге вид., допов. Харків: Право, 2019. 404 с.
3. *Рішення у справі Олександр Волков проти України* від 9 січня 2013 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_947#Text
4. *Рішення у справі Полях та інші проти України* від 17 жовтня 2019 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_e71#Text
5. *Рішення у справі Бондар проти України* від 17 грудня 2019 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_e64#Text
6. *Рішення у справі Мамчур проти України* від 16 липня 2015 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a93#Text
7. Про застосування судами міжнародних договорів України при здійсненні правосуддя: Постанова Вищого спеціалізованого суду від 19.12.2014 р. № 13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013740-14#Text>
8. Дудаш Т. І. Практика Європейського суду з прав людини: навч.-практ. посіб. Київ: Алерта, 2013. 368 с.
9. Сальвіа М. Прецеденты Европейского Суда по правам человека. Руководящие принципы судебной практики, относящейся к Европейской

конвенции о защите прав человека и основных свобод. Судебная практика с 1960 по 2002 г. Санкт-Петербург: Издательство «Юридический центр Пресс», 2004. 1072 с.

10. Harris D. J. Law of the European Convention on Human Rights / D. J. Harris, M. O'Boyle, C. Warbrick. 3-d ed-n. Oxford: Oxford University Press, 2014. 1080 p.

Практичне заняття № 8

Тема:

Право на справедливий суд (стаття 6)

(2 практичних заняття; 1-е заняття з теми)

Питання для обговорення:

1. Поняття права на суд, його зміст.
2. Поняття «кримінального обвинувачення» та «прав та обов'язків цивільного характеру» в контексті статті 6 ЄКПЛ. Сфера застосування стандартів статті 6 у контексті української судової системи.
3. Ознаки суду.
4. Поняття суду, встановленого законом.
5. Поняття незалежного і безстороннього суду.
6. Право на доступ до суду.
7. Остаточність та виконання рішення.

Завдання:

1. Які питання не входять до сфери застосування статті 6 ЄКПЛ?
Зробіть посилання на практику ЄСПЛ.
2. Ознайомтеся зі справами ЄСПЛ, які стосуються поняття незалежного і безстороннього суду, встановленого законом:
Сокурєнко і Стригун проти України від 20 липня 2006 р.;
Олександр Волков проти України від 9 січня 2013 р.;
Агрокомплекс проти України від 25 липня 2013 р.;
Бочан проти України (№ 2) від 5 лютого 2015 р.
3. Які вимоги висуває ЄСПЛ до органу, який розглядає спір, для того, щоб він вважався «судом» у контексті частини 1 статті 6 ЄКПЛ?
4. До яких органів в Україні, що не визначаються законом як «суд», можуть застосовуватись правила справедливого судового розгляду?

5. Які критерії незалежності судового органу містяться в прецедентній практиці ЄСПЛ?

Література:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

2. Теорія та практика застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: компендіум / [О. В. Сердюк, Ю. В. Щокін, І. В. Яковюк та ін.]; за заг. ред. О. В. Сердюка, І. В. Яковюка. 2-ге вид., допов. Харків: Право, 2019. 404 с.

3. *Рішення у справі Сокурєнко і Стригун проти України* від 20 липня 2006 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_115#Text

4. *Рішення у справі Олександр Волков проти України* від 9 січня 2013 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_947#Text

5. *Рішення у справі Агрокомплекс проти України* від 25 липня 2013 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_973#Text

6. *Рішення у справі Бочан проти України (№ 2)* від 5 лютого 2015 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a43#Text

7. *Рішення у справі Юрій Миколайович Іванов проти України* від 15 жовтня 2009 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_479#Text

8. *Case of Gäfgen v. Germany* (1 June 2010). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-99015%22%5D%7D>

9. *Рішення у справі Яременко проти України (№ 2)* від 30 квітня 2015 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a75#Text

10. *Рішення у справі Олександр Волков проти України* від 9 січня 2013 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_947#Text

11. Про застосування судами міжнародних договорів України при здійсненні правосуддя: Постанова Вищого спеціалізованого суду від 19.12.2014 р. № 13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013740-14#Text>

12. Віткаускас Д., Диков Г. Захист права на справедливий суд відповідно до Європейської Конвенції з прав людини. Друге видання. Рада Європи. 2018.

13. Сальвіа М. Прецеденты Европейского Суда по правам человека. Руководящие принципы судебной практики, относящейся к Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод. Судебная практика с 1960 по 2002 г. Санкт-Петербург: Издательство «Юридический центр Пресс», 2004. 1072 с.

14. Harris D. J. Law of the European Convention on Human Rights / D. J. Harris, M. O'Boyle, C. Warbrick. 3-d ed-n. Oxford: Oxford University Press, 2014. 1080 p.

Практичне заняття № 9

Тема:

Право на справедливий суд (стаття 6)

(2 практичних заняття; 2-е заняття з теми)

Питання для обговорення:

1. Поняття права на справедливий судовий розгляд, його зміст (змагальність процесу, рівності сторін, публічність, розумні строки, вмотивованість, остаточність та здійсненність рішення).
2. Принцип змагальності та рівності сторін.
3. Проблема публічності розгляду.
4. Проблеми доказів та доказування. Доктрина «плодів отруєного дерева».
5. Поняття розумного строку розгляду. Критерії оцінки розумності строку розгляду.
6. Процедурні гарантії прав обвинуваченого згідно з частиною 3 статті 6 ЄКПЛ (право бути негайно і детально поінформованим, право мати достатньо часу і можливості для підготовки свого захисту, право на допомогу захисника тощо).
7. Співвідношення права на суд із правом на ефективний засіб юридичного захисту (стаття 13 ЄКПЛ).
8. Проблеми реалізації права на справедливий суд в Україні.

Завдання:

1. Ознайомтеся зі справами ЄСПЛ, які стосуються розумних строків розгляду справи:

Агрокомплекс проти України від 25 липня 2013 р.;

Науменко проти України від 9 листопада 2004 р.

Дайте відповіді на такі питання:

- 1) Яким чином оцінюється розумність строку судового розгляду?
- 2) Які критерії враховуються при цьому?
- 3) Що може сплинути на тривалість провадження та виправдати його значну тривалість?

2. Ознайомтеся зі справами ЄСПЛ, які стосуються виконання рішення:
Юрій Миколайович Іванов проти України від 15 жовтня 2009 р.;
Бурмич та інші проти України від 5 лютого 2018 р.

Дайте відповіді на такі питання:

- 1) Проаналізуйте системні проблеми, які постали у цих справах.
- 2) Яке з цих рішень є пілотним?
- 3) Розгляньте у зв'язку з цим Закону України «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень» від 5 червня 2012 р. № 4901-VI.

3. Ознайомтеся зі справами ЄСПЛ, які стосуються доказів та доказування:

Гефген проти Німеччини (Велика палата) від 30 червня 2010 р.;
Яременко проти України (№ 2) від 30 квітня 2015 р.;
Белоусов проти України від 7 листопада 2013 р.;
Хамідов проти Росії від 15 листопада 2007 р.

Дайте відповіді на такі питання:

- 1) Чому ЄСПЛ не оцінює докази у справі?
- 2) Які є винятки із цього правила?
- 3) Поясніть сутність концепції «плодів отруєного дерева»? Наведіть приклади із національної практики.

Література:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

2. Теорія та практика застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: компендіум / [О. В. Сердюк, Ю. В. Щокін, І. В. Яковюк та ін.]; за заг. ред. О. В. Сердюка, І. В. Яковюка. 2-ге вид., допов. Харків: Право, 2019. 404 с.

3. *Рішення у справі Агрокомплекс проти України* від 25 липня 2013 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_973#Text

4. *Рішення у справі Науменко проти України* від 9 листопада 2004 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_353#Text

5. *Рішення у справі Юрій Миколайович Іванов проти України* від 15 жовтня 2009 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_479#Text

6. *Рішення у справі Бурмич та інші проти України* від 5 лютого 2018 р. URL: <https://rm.coe.int/attachment-1-judgment-burmych-gc-46852-13-ukr-translation-/168078eb76>

7. Про гарантії держави щодо виконання судових рішень: Закон України від 05.06.2012 р. № 4901-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4901-17#Text>

8. *Case of Gäfgen v. Germany* (1 June 2010). URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-99015%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-99015%22]})

9. *Рішення у справі Яременко проти України (№ 2)* від 30 квітня 2015 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a75#Text

10. *Рішення у справі Белоусов проти України* від 7 листопада 2013 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_989#Text

11. *Рішення у справі Хамідов проти Росії* від 15 листопада 2007 р. URL: <http://www.echr.ru/documents/doc/2466358/2466358-003.htm>

Практичне заняття № 10

Тема:

Заборона дискримінації

(стаття 14)

Питання для обговорення:

1. Заборона дискримінації як загальний принцип міжнародного права прав людини.
2. Поняття «пряма дискримінація», «непряма дискримінація», «захищена ознака», «позитивна дискримінація».
3. Особливості тлумачення та застосування статті 14 Конвенції.
4. Загальна заборона дискримінації в Конвенції (Протокол № 12).
5. Алгоритм визначення прямої дискримінації.
6. Алгоритм визначення непрямой дискримінації.
7. Українське антидискримінаційне законодавство.

Завдання:

1. Ознайомтесь з *Рішенням у справі Пічкур проти України* від 7 листопада 2013 р. і дайте відповідь на такі запитання:
 - 1) Дайте тлумачення позиції ЄСПЛ щодо «застосування статті 14 поза межами каталогу прав Конвенції».
 - 2) Як ЄСПЛ обґрунтовує зв'язок статті 14 та статті 1 Першого Протоколу ?
 - 3) Чи належить «місце проживання» до «захищених ознак»?
 - 4) Які ознаки дискримінаційного ставлення наводить ЄСПЛ ?
 - 5) Чи може ЄСПЛ при розгляді конкретної справи встановлювати більш високі стандарти захисту прав, ніж інші міжнародні договори, учасником яких є держава-відповідач?

2. Ознайомтесь з *Рішенням (Великої Палати) у справі Константин Маркін проти Російської Федерації* від 22 березня 2012 р. і дайте відповідь на такі запитання:

1) Чи може висновок ЄСПЛ щодо однакового становища чоловіків і жінок поширюватись на всі види соціальних виплат і який підхід було використано у цій справі?

2) Який висновок ЄСПЛ обґрунтовує з використанням «європейського консенсусу» як методу тлумачення Конвенції?

3) Як у цій справі ЄСПЛ оцінює застосований державою розсуд при вирішення питання про можливість обмеження права чоловіків на відпустку по догляду?

3. Ознайомтесь з *Рішенням у справі Сейдич та Фінци проти Боснії та Герцеговини* від 22 грудня 2009 р. і дайте відповідь на такі запитання:

1) Як ЄСПЛ пояснює особливості застосування статті 1 Протоколу № 12?

2) Як у цій справі ЄСПЛ пояснює відсутність «легітимної мети» різного поводження?

Література:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

2. Теорія та практика застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: компендіум / [О. В. Сердюк, Ю. В. Щокін, І. В. Яковюк та ін.]; за заг. ред. О. В. Сердюка, І. В. Яковюка. 2-ге вид., допов. Харків: Право, 2019. 404 с.

3. Посібник з європейського антидискримінаційного права. Рада Європи. Страсбург, 2010. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Handbook_non_discr_iaw_UKR.pdf

4. Guide on Article 14 of the European Convention on Human Rights and on Article 1 of Protocol No. 12 to the Convention. Prohibition discrimination. Strasbourg, 2019. URL:

https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_14_Art_1_Protocol_12_ENG.pdf

5. Рішення у справі Пічкур проти України від 7 листопада 2013 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_984#Text

6. Рішення (Великої Палати) у справі Константин Маркін проти Російської Федерації від 22 березня 2012 р. URL: <file:///C:/Users/User/Downloads/Grand%20Chamber%20judgment%20Konstantin%20Markin%20v.%20Russia%2022.03.12.pdf>

7. Рішення у справі Сейдич та Фінци проти Боснії та Герцеговини від 22 грудня 2009 р. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-117680%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-117680%22]})

Практичне заняття № 11

Тема:

Захист власності (стаття 1 Першого Протоколу до ЄКПЛ)

Питання для обговорення:

1. Загальна характеристика статті 1 Першого Протоколу ЄКПЛ. Які три окремі норми (три складові) утворюють зміст статті?
2. Поняття «власність» в тлумаченнях Європейського суду з прав людини. Майнова цінність як критерій для визначення сфери застосування статті 1 Першого Протоколу.
3. Відповідно до практики ЄСПЛ які дії визнаються «втручанням у право власності/право безперешкодного користування майном»?
4. Який алгоритм (послідовність застосування критеріїв) використовує ЄСПЛ для оцінки таких ситуацій?
5. Як ЄСПЛ тлумачить поняття «законність втручання»? Знайдіть релевантні оцінки в українських справах.
6. Хто має оцінювати наявність «суспільного інтересу» у ситуаціях втручання у право власності? Якою в таких випадках є роль ЄСПЛ? Наведіть приклади тлумачення ЄСПЛ поняття «суспільний інтерес».
7. Що означає принцип «справедливої рівноваги між інтересами суспільства та необхідністю дотримання прав людини»? Яке значення для оцінки такої рівноваги має принцип пропорційності? Наведіть приклади порушень такого принципу.

Завдання:

1. Розгляньте наступну ситуацію: «В одній європейській державі власник житлової нерухомості надав в оренду житлове приміщення сім'ї біженців із регіону, де відбувалась громадянська війна. В угоді було встановлено взаємні права і обов'язки. Сім'я встановила параболічну

антену, оскільки лише у такий спосіб вона могла отримувати інформацією рідною мовою. Власник заперечував і справа розглядалась місцевим судом, який послався на порушення договору оренди і прийняв рішення про виселення, однак апеляційний суду це рішення скасував».

Дайте відповідь на такі питання:

- 1) Чи може для оцінки такої ситуації застосовуватись Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод?
- 2) Чи є скасування рішення про виселення втручанням у повноваження власника (обмеженням права власності)?
- 3) Що могло бути підставою для скасування рішення про виселення?

2. Ознайомтесь з *Рішенням у справі Федоренко проти України* від 1 серпня 2007 р. і дайте відповідь на такі запитання:

- 1) Що означає термін «легітимні очікування»? Чи існують аналогічні положення у національному законодавстві?
- 2) У якій формі відбулось втручання у право власності у даній справі?
- 3) Які критерії було використано судом при оцінці втручання?

3. Ознайомтесь з *Рішенням у справі Трегубенко проти України* від 2 листопада 2004 р. і дайте відповідь на такі запитання:

- 1) Що ЄСПЛ визнав майном у цій справі?
- 2) У якій формі відбулось втручання у право власності?
- 3) Які критерії було використано судом при оцінці втручання?

4. Ознайомтесь з *Рішенням у справі Садоча проти України* від 11 липня 2019 р. і дайте відповідь на такі запитання:

- 1) Які критерії застосовує ЄСПЛ для оцінки балансу між загальним інтересом і правом власності?

2) Якщо конфіскація власності застосовується як передбачена законом санкція за правопорушення чи потребує така ситуація оцінки за конвенційними стандартами?

3) Чи існують процесуальні гарантії у випадку конфіскації у ситуації, що була предметом розгляду у цій справі?

5. Ознайомтесь з *Рішенням (Великої Палати) у справі Денісов проти України* від 25 вересня 2018 р. і дайте відповідь на таке запитання:

Як у цій справі ЄСПЛ пояснює відсутність ситуації позбавлення «майна/власності»?

6. Ознайомтесь з *Рішенням у справі Зеленчук та Цицюра проти України* від 22 травня 2018 р. і дайте відповідь на такі запитання:

1) Як у цій справі ЄСПЛ використовує «європейський консенсус» як метод тлумачення Конвенції?

2) Як тлумачиться зміст критерію «законність» у повноваженнях власника? Чи є земельний мораторій законним?

3) В яких межах ЄСПЛ розглядає земельний мораторій?

4) Як ЄСПЛ оцінює відповідність цілей запровадження мораторію і його зміст (строки, тривалість, тощо)? На які обставини, умови та наслідки він при цьому посилається?

5) Чи потребує це рішення вжиття Україною заходів загального характеру?

Література:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

2. Теорія та практика застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: компендіум / [О. В. Сердюк, Ю. В. Щокін, І. В.

Яковюк та ін.]; за заг. ред. О. В. Сердюка, І. В. Яковюка. 2-ге вид., допов. Харків: Право, 2019. 404 с.

3. Guide on Article 1 Protocol No. 1 of the European Convention on Human Rights. Strasbourg, 2019. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_1_Protocol_1_ENG.pdf

4. *Рішення у Зеленчук та Цицюра проти України* від 22 травня 2018 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_c79#Text

5. *Рішення (Великої Палати) у справі Денісов проти України* від 25 вересня 2018 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_c96#Text

6. *Рішення у справі Садоха проти України* від 11 липня 2019 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_e50#Text

7. *Рішення у справі Трезубенко проти України* від 2 листопада 2004 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_355#Text

8. *Рішення у справі Федоренко проти України* від 1 серпня 2007 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_041#Text

Практичне заняття № 12

Тема:

Практикум із підготовки апеляційної/касаційної скарги із використанням практики ЄСПЛ

Питання для обговорення:

1. Обрати одне із наведених далі рішень місцевих/апеляційних судів (за посиланнями із Реєстру судових рішень):

а) <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/58848000>

б) <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/78295558>

в) <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83994797>

2. Детально вивчити обставини справи за текстом рішення та іншими матеріалами, що доступні із реєстру (ухвали чи інші рішення у справі).

3. Підготувати *розділ апеляційної/касаційної скарги* щодо підстав та мотивації оскарження із посиланням на практику ЄСПЛ. Необхідно чітко вказати:

а) можливість застосування практики ЄСПЛ (фактична та юридична релевантність);

б) навести зміст правової позиції ЄСПЛ та її джерела (рішення);

в) мотиваційне значення для апеляційного оскарження.

4. За 2-3 дні до практичного заняття надіслати текст іншим студентам групи та викладачу.

Порядок проведення заняття:

За вибором викладача 2 чи 3 студента проводять презентацію своєї позиції із подальшим обговоренням цієї позиції.

Література:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
2. Теорія та практика застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: компендіум / [О. В. Сердюк, Ю. В. Щокін, І. В. Яковюк та ін.]; за заг. ред. О. В. Сердюка, І. В. Яковюка. 2-ге вид., допов. Харків: Право, 2019. 404 с.
3. Harris D. J. Law of the European Convention on Human Rights / D. J. Harris, M. O'Boyle, C. Warbrick. 3-d ed-n. Oxford: Oxford University Press, 2014. 1080 p.
4. Регламент Европейского суда по правам человека. Совет Европы Страсбург. 2016. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Rules_Court_rus.pdf
5. Практичний посібник щодо прийнятності заяв. Рада Європи / Європейський суд з прав людини. Страсбург, 2014. URL: https://echr.coe.int/Documents/Admissibility_guide_UKR.pdf
6. МакБрайд Дж. Принципи, що визначають тлумачення та застосування Європейської конвенції з прав людини / Центр суддівських студій: міжнародний фонд. URL: <http://www.judges.org.ua/seminar21-1.htm>
7. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 р. № 3477-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>
8. Про застосування судами міжнародних договорів України при здійсненні правосуддя: Постанова Вищого спеціалізованого суду від 19.12.2014 р. № 13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013740-14#Text>

Практичне заняття № 13

Тема:

Практикум із підготовки індивідуальної скарги до ЄСПЛ

Питання для обговорення:

1. Ознайомитись із Регламентом ЄСПЛ та рекомендаціями щодо заповнення **ФОРМУЛЯРУ СКАРГИ** (матеріали на сайті Міністерства юстиції України та ЄСПЛ).

2. У якості фактичної основи для модельної/учбової справи обрати одне із наведених далі рішень місцевих/апеляційних судів (за посиланнями із Реєстру судових рішень):

а) <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/58848000>

б) <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/78295558>

в) <http://reyestr.court.gov.ua/Review/83994797>

3. Прийняти припущення, що це рішення є **остаточним** і дозволяє подати скаргу до ЄСПЛ.

4. Використовуючи формуляр скарги до ЄСПЛ і матеріали рішення національного суду підготувати повний текст скарги.

5. За 2-3 дні до практичного заняття надіслати текст іншим студентам групи та викладачу.

Порядок проведення заняття

За вибором викладача 2 чи 3 студента проводять презентацію скарги із подальшим обговоренням цієї позиції.

Література:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

2. Теорія та практика застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: компендіум / [О. В. Сердюк, Ю. В. Щокін, І. В. Яковюк та ін.]; за заг. ред. О. В. Сердюка, І. В. Яковюка. 2-ге вид., допов. Харків: Право, 2019. 404 с.

3. Інформація щодо порядку звернення до ЄСПЛ. URL:

а) <https://minjust.gov.ua/m/informatsiya-schodo-poryadku-zvernennya-do-evropeyskogo-sudu-z-prav-lyudini>

б) <https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=applicants/forms&c=>

4. Регламент Европейского суда по правам человека. Совет Европы Страсбург. 2016. URL:

https://www.echr.coe.int/Documents/Rules_Court_rus.pdf

5. Практичний посібник щодо прийнятності заяв. Рада Європи / Європейський суд з прав людини. Страсбург, 2014. URL:

https://echr.coe.int/Documents/Admissibility_guide_UKR.pdf

6. МакБрайд Дж. Принципи, що визначають тлумачення та застосування Європейської конвенції з прав людини / Центр суддівських студій: міжнародний фонд. URL: <http://www.judges.org.ua/seminar21-1.htm>

7. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 р. № 3477-IV. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>

8. Про застосування судами міжнародних договорів України при здійсненні правосуддя: Постанова Вищого спеціалізованого суду від 19.12.2014 р. № 13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013740-14#Text>

Навчальне видання

Електронне видання

ПОСІБНИК

для практичних занять з навчальної дисципліни
**«Європейська конвенція про захист
прав людини і основоположних свобод
та юридична практика»**

Рівень вищої освіти – другий (магістерський) рівень
Ступінь вищої освіти – магістр
Галузь знань – 08 «Право»
Спеціальність – 081 «Право»

У к л а д а ч і : СЕРДЮК Олександр Васильович,
 СТЕШЕНКО Володимир Миколайович,
 УСМАНОВ Юрій Ільдарович

Відповідальний за випуск *В. М. Стешенко*

Редактор *Л. В. Русанова*

Комп'ютерна верстка *А. В. Старжинської*